

Innst. O. nr. 21

(2002-2003)

Innstilling til Odelstinget fra justiskomiteen

Ot.prp. nr. 77 (2001-2002)

Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeprosessloven mv. (erstatning etter strafforfølgning)

Til Odelstinget

1. PROPOSISJONENS HOVEDINNHOLD

Det foreslås i proposisjonen en rekke prinsipielle endringer i reglene om erstatning etter strafforfølgning.

Etter gjeldende rett må en siktet som frifinnes eller får sin sak henlagt, sannsynliggjøre at han ikke har foretatt den handlingen som var grunnlag for siktelsen for å ha krav på erstatning. Departementet foreslår å oppheve dette vilkåret slik at en siktet i utgangspunktet har rettskrav på erstatning for tap forfølgningen har påført ham etter frifinnelse/henleggelse. Tap som følge av menneskerettsstridig frihetsberøvelse skal gi rettskrav på erstatning også når siktede domfelles.

En siktet som alt har utholdt frihetsstraff når han frifinnes, har i dag rettskrav på erstatning. Den som frikjennes etter annen type straff må basere sitt erstatningskrav på den skjønnsmessige rimelighetsregelen i straffeprosessloven § 445. Departementet går inn for at en siktet som får sin sak henlagt eller som frifinnes, i utgangspunktet skal ha rett til full erstatning for økonomisk tap som skyldes ethvert etterforskningskritt. Også en siktet som har utholdt frihetsstraff, men som etter gjenopptakelse får en mildere reaksjon, får etter forslaget et rettskrav på erstatning. Regelen i § 445 videreføres for øvrig, med den formelle forskjell at siktede skal ha krav på erstatning i de tilfeller lovens vilkår er oppfylt.

Rett til erstatning skal som i dag kunne settes ned eller falle bort på grunn av siktedes medvirkning. Departementet foreslår imidlertid at bortfall/nedsettelse ikke skal avhenge av om siktede kan bebreides for forfølgningen, men i større grad bero på en vurdering av hvem som bør bære risikoen for denne.

Etter gjeldende rett kan retten når "særlige grunner taler for det" tilkjenne siktede oppreisning for skade av ikke-økonomisk art. Det skal relativt mye til for at siktede blir tilkjent oppreisning, og departementet mener terskelen bør senkes noe. En siktet som frifinnes eller får sin sak henlagt etter å ha vært frihetsberøvet, får etter forslaget et rettskrav på oppreisning. I tilfeller hvor siktede frifinnes etter fullbyrdet straff, skal utmåling fortsatt skje etter en konkret rimelighetsvurdering, mens utmålingen standardiseres når siktede har vært pågrepet eller varetektsfengslet og frifinnes etter ordinær rettergang eller henleggelse.

Krav om erstatning etter strafforfølgning settes i dag frem for domstolene. Departementet foreslår at kravene skal avgjøres administrativt i første omgang, og at denne avgjørelsen skal kunne bringes inn for domstolen. Det foreslås også endringer i saksbehandlingsreglene, bl.a. skal dommerne som har deltatt i straffesaken ikke lenger delta ved avgjørelsen av erstatningskravet.

Siktede skal ha rett til å få dekket de nødvendige advokatutgifter til administrativ behandling. Ved domstolsbehandling skal erstatningssøkeren få dekket sine utgifter dersom resultatet ved domstolsbehandlingen er bedre enn det som følger av den administrative avgjørelsen - med mindre det dreier seg om bedre resultat på uvesentlige punkter.

2. BAKGRUNNEN FOR LOVFORSLAGET, FORMÅL MV.

Sammendrag

Forslagene i proposisjonen bygger på Straffelovrådets utredning NOU 1996:18 Erstatning i anledning straffeforfølgning. Utredningen har vært sendt på høring.

Et flertall av høringsinstansene er jevnt over positive til Straffelovrådets forslag. Riksadvokaten har imidlertid hatt vesentlige innvendinger, og har derfor utarbeidet et alternativt lovforslag.

Justisdepartementet ser det som et sentralt siktemål å komme frem til erstatningsregler som kan sikre at statens forpliktelser etter menneskerettighetskonvensjonene blir oppfylt. Reglene bør i størst mulig grad sikre en rettferdig behandling av uskyldig straffeforfølgte ved at samfunnet bærer risikoen for tap som strafferettspleien påfører dem. Samtidig må man sørge for at siktede som frifinnes eller får sin sak henlagt, men som reelt sett er skyldige, ikke blir erstatningsberettigede. Et annet siktemål med revisjonen er å komme frem til en ordning som lett lar seg administrere.

I proposisjonen kap. 4 gis en samlet oversikt over gjeldende regler om statens erstatningsansvar etter straffeforfølgning.

I kap. 5 omhandles forholdet til menneskerettighetene. Det legges her til grunn at dagens erstatningsregler ikke i seg selv strider mot Norges menneskerettslige forpliktelser. Vilkåret om at siktede må bevise sin uskyld for å få erstatning, kan likevel lett føre til at påtalemyndigheten eller domstolene kommer med uttalelser som vil være i strid med uskyldspresumsjonen i EMK artikkel 6 nr. 2, dvs. prinsippet om at enhver som blir siktet for en straffbar handling skal antas uskyldig inntil skyld er bevist. Uskyldspresumsjonen er også slått fast i den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 14 nr. 2. Reglene bør derfor endres. Videre bør erstatningsreglene tilpasses EMK og SP ved at bestemmelsen som gir ubetinget rett til erstatning for utholdt frihetsstraff, utvides til også å gjelde annen type straff.

I proposisjonen kap. 6 gis en oversikt over retten til erstatning etter straffeforfølgning i Danmark, Sverige og Finland.

Komiteens merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Gunn Karin Gjøl, Anne Hellen Rui og Knut Storberget, fra Høyre, lederen Trond Helleland, Carsten Dybevig og Linda Cathrine Hofstad, fra Fremskrittspartiet, Jan Arild Ellingsen og André Kvakkestad, fra Kristelig Folkeparti, Einar Holstad og Finn

Kristian Marthinsen, og fra Sosialistisk Venstreparti, Inga Marte Thorkildsen, støtter i det alt vesentligste Regjeringens fremlegg om endringer i straffeprosessloven med henblikk på erstatningsordningen etter straffeforfølgning. Det er avgjørende viktig med henblikk på tilliten til rettssystemet at personer som uriktig er straffeforfølgte kan få bøtet på sin skade.

Samfunnet har i den senere tid gått i retning av mer bruk av strafferettspleien, økte straffer og utvidet bruk av tvangsmidler. Dette fordrer også at man etablerer et sikkerhetsnett som kan fange opp dem som urettmessig blir straffeforfølgte. De internasjonale forpliktelser Norge er bundet av innebærer også behov for endringer av regelsettet. Komiteen mener det er avgjørende viktig at våre regler ikke krenker menneskerettskonvensjonen særlig med henblikk på uskyldspresumsjonen. Ved en prosess om erstatning etter straffeforfølgning skal det ikke argumenteres med eller gis inntrykk av at vedkommende egentlig er skyldig. Regelsettet må praktiseres uavhengig en slik oppfatning. Det er komiteens oppfatning at Regjeringens forslag nettopp sikrer dette, særlig i forslaget til ny straffeprosesslov § 446 siste ledd.

Komiteen mener vi nå får et enklere regelsett å praktisere. Det blir lettere å bli tilkjent erstatning og unødig fortsatt lidelse for de uriktig forfulgte reduseres.

3. VILKÅRENE FOR ERSTATNING FOR ØKONOMISK TAP NÅR FORFØLGNINGEN INNSTILLES ELLER SIKTEDE FRIFINNES

3.1 Kravet om at siktede må sannsynliggjøre at han ikke har begått handlingen

Sammendrag

Etter gjeldende straffeprosesslov § 444 har siktede krav på erstatning når straffeforfølgningen innstilles, eller han frifinnes under ordinær rettergang hvis "det er gjort sannsynlig at han ikke har foretatt den handlingen som var grunnlag for siktelsen". Bevisbyrden påhviler den siktede. Det vil si at han må bevise med mer enn 50 pst. sannsynlighet at han ikke har begått handlingen han var siktet for. Høyesterett har lagt til grunn at denne bestemmelsen ikke i seg selv er i strid med uskyldspresumsjonen i EMK eller SP, men har uttalt at hvis "det i begrunnelsen for å nekte erstatning reises tvil om frifinnelsen for straff er riktig, eller begrunnelsen inneholder formodning om strafferettslig skyld, vil forholdet til EMK 6(2) bli problematisk".

Straffelovrådet foreslår å oppheve vilkåret om at siktede må sannsynliggjøre at han ikke har foretatt handlingen han var siktet for. Samtlige høringsinstanser som har uttalt seg, støtter dette forslaget.

Også departementet er enig med Straffelovrådet, og følger opp forslaget i utkastet til § 444 i straffeprosessloven. Taper siktede erstatningssaken fordi han ikke greier å oppfylle det strenge beviskravet, kan det skape et inntrykk av at han til tross for den frifinnende dommen egentlig er skyldig. Dette er en utilsiktet og urimelig konsekvens av gjeldende rett.

Komiteens merknader

Komiteen ser det som svært viktig at grunnvilkåret for å kunne motta erstatning nå fjernes. Kravet om å sannsynliggjøre sin uskyld innebar for mange en umulighet. Ved fravær av bevis er det like vanskelig å bevise uskyld som skyld. Dette kravet sammenholdt med et mulig negativt resultat oppleves av mange som en krenkelse av uskyldspresumpsjonen; en blir av strafferettspleien oppfattet som skyldig. Komiteen støtter derfor forslaget om å fjerne dette vilkåret i det nye regelsettet.

Forslagets § 444 gir etter komiteens mening et riktig bilde av de grunnvilkår som alternativt bør være oppfylt for å motta erstatning ved siden av den generelle hjemmel som forslaget § 445 gir.

3.2 Hvilke straffeprosessuelle inngrep bør gi rettskrav på erstatning?

Sammendrag

Straffelovrådet foreslår at siktede som har vært *varetektsfengslet*, skal ha rettskrav på erstatning når saken ender med henleggelse eller frifinnelse. Rådet begrunner dette bl.a. med at tap som følge av straffeforfølgning i praksis særlig vil oppstå der siktede har vært varetektsfengslet. Personer som har vært utsatt for andre straffeprosessuelle inngrep skal bare kunne tilkjennes erstatning når det finnes rimelig. Dette gjelder - i motsetning til i dag - selv om de kan sannsynliggjøre at de ikke har begått den handlingen de var siktet for. (I gjenopptakelsestilfellene foreslås likevel en videre rett til erstatning, se nedenfor.)

Også riksadvokaten går inn for at siktede må ha vært frihetsberøvet for å ha rettskrav på erstatning. Av de høringsinstansene som har uttalt seg om spørsmålet, er det bare Forsvarergruppen av 1977 som mener at andre enn de som har vært frihetsberøvet, bør ha ubetinget rett til erstatning etter frifinnelse/henleggelse.

Departementet går inn for at bare *siktede* skal ha rettskrav på erstatning. En mistenkt vil imidlertid kunne tilkjennes erstatning på skjønsmessig grunnlag. Det neste spørsmålet er om rettskrav på erstatning bør beholdes varetektsfengslede, eventuelt også gis pågrepne, slik ordningen er i dansk og delvis i svensk rett. Uavhengig av typen straffeprosessuelt inngrep, mener departementet at det bør legges vekt på at kostnadene har påløpt som følge av samfunnets

interesse i å oppklare lovbrudd. De bør derfor i utgangspunktet bæres av fellesskapet.

Komiteens merknader

Komiteen mener det kan være straffeprosessuelle inngrep som kan gi grunnlag for erstatning også utover varetekt, og er som departementet av den oppfatning at siktede skal ha rettskrav på erstatning også i disse tilfeller.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti, er kjent med at også personer som har hatt status som mistenkt kan få erstatning. Det rettslige grunnlag for dette er straffeprosessloven § 448 og/eller skadeserstatningsloven § 2-1. Flertallet vil presisere at hensikten med endringene i regelverket vedrørende erstatning etter straffeforfølgning, ikke innebærer et ønske om endring i tolkning eller praksis hva gjelder straffeprosessloven § 448 og skadeserstatningsloven § 2-1. Flertallet er kjent med at etterforskning og status som siktet i en straffesak kan være svært inngripende for den enkelte. Ved vurderingen av om en siktet skal få erstatning er det naturlig å vektlegge sakens art, offentlighet rundt siktelsen og tiden som gikk før siktede ble sjekket ut av saken.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til at også personer som har hatt status mistenkt kan oppnå erstatning, men da på skjønsmessig grunnlag etter straffeprosesslovens system alternativt etter skadeserstatningslovens § 2-1. Disse medlemmer finner grunn til å påpeke at man ved disse tilfellene må anvende skjønn slik at ikke den formelle statusen alene blir utslagsgivende, men den totale faktiske situasjon den erstatningssøkende har vært i. Det er grunn til å gi denne vurderingen en romslig ramme i favør av den mistenkte. Etterforskning kan ha vært svært inngripende overfor enkeltpersoner til tross for at statusen kun har vært mistenkt og ikke siktet. Sakens art, offentlig oppmerksomhet og tidsforløp er noen av elementene som bør tillegges vekt ved en slik vurdering.

3.3 Skal grunnlaget for henleggelsen eller frifinnelsen ha betydning for kravet om erstatning?

Sammendrag

Straffelovrådet foreslår å gjøre unntak fra hovedregelen om rettskrav på erstatning dersom frifinnelsen eller henleggelsen skyldes utilregnelighet, men mener at erstatning for økonomisk tap ellers skal være uavhengig av grunnlaget for henleggelsen/frifinnelsen. Rådet begrunner dette med at siktede i utilregnelighetstilfeller faktisk har foretatt en ellers

straffbar handling. Utilregnelige skal kunne få tilkjent erstatning for økonomisk tap når dette fremstår som rimelig.

Med unntak av riksadvokaten og Forsvarergruppen av 1977 har høringsinstansene ikke merknader til dette forslaget. Riksadvokaten mener at forslaget går for langt, og foreslår at siktede bare skal ha rettskrav på erstatning hvor frifinnelsen eller henleggelsen skyldes at de alminnelige vilkår for straffbarhet ikke er oppfylt. For øvrig bør erstatning baseres på en skjønnsmessig vurdering. Han anfører bl.a. at det ellers i en rekke situasjoner vil være aktuelt å la erstatningen falle bort fordi erstatning vil virke støtende. Forsvarergruppen av 1977 mener på sin side at enhver som er kommet under straffeforfølgning som hovedregel bør ha krav på å få sitt tap erstattet dersom saken ender med frifinnelse eller blir henlagt.

Departementet er kommet til at de ulike hensyner bak reglene best blir sikret ved at retten til erstatning gjøres uavhengig av grunnlaget for henleggelsen eller frifinnelsen. I stedet foreslår departementet at de underliggende faktiske omstendighetene skal kunne føre til at erstatningskravet faller bort etter reglene om bortfall og nedsetting på grunn av siktedes eget forhold, jf. lovutkastet § 446.

Komiteens merknader

Komiteen er enig med departementet i at hensynet bl.a. til uskyldspresumsjonen tilsier at rettskravet til erstatning gjøres uavhengig av grunnlaget for frifinnelsen eller henleggelsen. Den mulighet for avkortning eller bortfall av erstatning etter lovforslagets § 446 ivaretar de tilfeller hvor det ville virke urimelig eller støtende å innrømme erstatning.

3.4 Departementets forslag vurdert i forhold til uskyldspresumsjonen i EMK 6 nr. 2 og SP artikkel 14 nr. 2

Rekkevidden av uskyldspresumsjonen når det gjelder erstatning etter straffeforfølgning er presisert i en rekke avgjørelser fra Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD). Departementet forstår EMDs praksis slik at dersom det i en erstatningssak gis signaler om at det til tross for en frifinnelse foreligger tvil om siktedes uskyld, eller tvil om at frifinnelsen av ham i straffesaken er riktig, vil dette være i strid med uskyldspresumsjonen. Om det derimot legges til grunn at siktede har begått handlingen han var siktet for, er ikke dette det samme som å konstatere *skyld*. Avgjørelsesmyndigheten skal forsøke å unngå vurderinger av om siktede har begått den straffbare handlingen, og heller søke å begrunne nedsetting eller bortfall av erstatning med forhold ved siktedes oppreden som ikke er direkte knyttet til selve det straffbare forholdet.

Det er mulig at det vil være forenlig med EMK å avskjære erstatning der forfølgning innstilles uten endelig frifinnende dom, med den begrunnelse at det fortsatt foreligger mistanke om skyld. Hensynet bak uskyldspresumsjonen tilsier likevel at det heller ikke i disse tilfellene skal gis uttalelser i avgjørelsen av en erstatningssak som er egnet til å skape inntrykk av at det fortsatt er mistanke om at siktede er skyldig.

3.5 Erstatning for urettmessig frihetsberøvelse

Sammendrag

Dagens regler om erstatning regulerer ikke særskilt de tilfellene der fengslingen av siktede har vært ulovlig eller urettmessig. Også her må siktede sannsynliggjøre at han ikke har begått handlingen han var siktet for.

Etter EMK og SP er det derimot avgjørende om frihetsberøvelsen var rettmessig. Frihetsberøvelse i strid med EMK artikkel 5 skal gi rett til erstatning. Tilsvarende regler er gitt i SP artikkel 9. Det samme antas å gjelde der frihetsberøvelse har skjedd i strid med norsk intern rett.

Straffelovrådet foreslår ikke noen uttrykkelig bestemmelse om at varetektsfengsling i strid med EMK artikkel 5 eller SP artikkel 9 skal gi rettskrav på erstatning, og ingen av høringsinstansene har uttalt seg om dette.

Departementet mener at det bør gå klart frem av straffeprosessloven at menneskerettsstridige frihetsberøvelser gir rettskrav på erstatning - uavhengig av om saken ender med at forfølgningen innstilles, frifinnelse, eller domfellelse. Det foreslås derfor en uttrykkelig regel om dette i straffeprosessloven § 444.

Komiteens merknader

Etter komiteens mening er også menneskerettsstridig frihetsberøvelse tilstrekkelig ivaretatt i lovforslaget § 444 bokstav c.

4. ERSTATNING FOR ØKONOMISK TAP ETTER FULLBYRDET STRAFF

Sammendrag

Hvor siktede allerede har utholdt frihetsstraff, men blir frifunnet etter anke eller gjenopptakelse av saken, har han etter gjeldende rett et ubetinget krav på erstatning. I disse tilfellene er det med andre ord ikke noe krav om at siktede sannsynliggjør at han ikke har begått handlingen.

Straffelovrådet foreslår å utvide den ubetingede retten til erstatning i gjenopptakelsestilfellene til også å gjelde hvor domfelte har utholdt annen straff enn frihetsberøvelse. Forslaget begrunnes med et ønske om å sikre at lovgivningen samsvarer med EMK.

Riksadvokaten er kritisk til dette, og mener at en slik utvidelse vil kunne føre til uheldig forskjellsbehandling av like tilfeller. Han foreslår at domfelte som blir frifunnet etter å ha utholdt annen straff enn frihetsberøvelse, skal tilkjennes erstatning etter rimelighetsregelen. Ingen av de øvrige høringsinstansene har kommet med innvendinger til Straffelovrådets forslag.

Departementet er enig med Straffelovrådet i at siktedes rett til erstatning for skade som følge av fullbyrdet straff, bør utvides til også å gjelde ved annen utholdt straff enn frihetsberøvelse. Begrunnelsen for dette er blant annet hensynet til statens menneskerettighetsforpliktelser. Rimelighetsregelen i § 445 antas riktignok å gi rom for å tilkjenne erstatning i den grad dette er påkrevd av hensyn til våre internasjonale forpliktelser. Hensynet til et klart og oversiktlig regelverk tilsier imidlertid at retten til erstatning for annen fullbyrdet straff enn frihetsberøvelse bør komme direkte til uttrykk i loven.

Hvis siktede ikke frifinnes, men idømmes en mildere reaksjon, eller dømmes etter et mildere straffebud, vil erstatning etter dagens regler bare kunne tilkjennes på grunnlag av rimelighetsregelen i straffeprosessloven § 445.

Departementet foreslår at man utvider domfeltes rettskrav på erstatning etter *gjenopptakelse* til også å gjelde hvor han idømmes en mildere reaksjon enn den fullbyrdede. Dermed kommer man mer på linje med de danske og svenske reglene. Hvis straffen reduseres etter *anke*, bør erstatningskravet fortsatt vurderes etter rimelighetsregelen. I gjenopptakelsestilfellene har rettssystemet sviktet. Det begrunner det noe sterkere erstatningsrettslige vernet etter straffeforfølgning i disse sakene.

Komiteens merknader

Komiteen støtter lovforslagets hjemmel om at siktedes rettskrav på erstatning bør utvides til også å gjelde annen utholdt straff enn frihetsberøvelse. Dette rettskravet gjelder også i de tilfeller hvor en dømmes til en mildere reaksjon ved gjenopptagelse.

5. BORTFALL ELLER NEDSETTELSE AV ERSTATNING FOR ØKONOMISK TAP PÅ GRUNN AV SIKTEDES EGET FORHOLD

Sammendrag

Selv om vilkårene for erstatning er oppfylt, kan kravet etter gjeldende rett falle bort eller erstatningen settes ned på grunn av siktedes medvirkning. Erstatning tilkjennes således ikke når siktede ved eget forsettlig forhold har fremkalt forfølgningen eller en felende dom. Retten har dessuten en skjønsmessig adgang til å sette ned eller nekte erstatning dersom

siktede ellers har medvirket til skaden på en måte som kan legges ham til last.

Straffelovrådet foreslår i hovedsak å videreføre disse reglene, men med den endring at det også i de forsettlig tilfellene skal bero på rettens skjønn om erstatningen helt eller delvis skal falle bort. Det foreslås videre å utvide muligheten til å la erstatningen falle bort pga. siktedes eget forhold ved at erstatningen også kan settes ned eller falle bort dersom det etter forholdene vil virke "støtende" å tilkjenne erstatning. Dette forslaget innebærer en utvidelse av adgangen til å sette ned eller nekte erstatning på grunnlag av siktedes eget forhold.

Ingen av høringsinstansene kommer med innvendinger mot at gjeldende medvirkningsbestemmelser videreføres. Når det gjelder "støtende"-alternativet, peker imidlertid enkelte på de tolkningsproblemer forholdet mellom denne bestemmelsen og uskyldspresumsjonen vil reise. Forsvarergruppen av 1977 mener at reglene har fått en unødig komplisert og vid formulering.

Departementet er enig med Straffelovrådet i at det er behov for regler som avskjærer retten til erstatning der siktede har medvirket til straffeforfølgningen. Departementet går også inn for at det å nekte å forklare seg, ikke bare overfor retten, men også overfor politiet og påtalemyndigheten, skal kunne gi grunnlag for erstatningsnedsettelse, jf. lovutkastet § 446.

Opptreden som normalt vil kunne innebære en risiko for forfølgning, bør omfattes av nedsettelsesreglene. Det samme gjelder hvis en større gjeng begår en forbrytelse, og siktede gjennom aktiv deltakelse i gjengens virksomhet har gitt foranledning til mistanken. Er det på det rene at siktede har begått den straffbare handlingen, men han frifinnes pga. for eksempel utilregnelighet, vil det også kunne fremstå som urimelig om han skal ytes erstatning for uberettiget straffeforfølgning. Tilsvarende gjelder hvor han frifinnes eller saken henlegges pga. for eksempel foreldet straffansvar. Nedsettingsreglene omfatter også handlinger som nødvendiggjør bruk av tvangsmidler, for eksempel fluktforsøk. Det samme gjelder der siktede ikke i rimelig grad har forsøkt å begrense skadevirkningen av forfølgningen/straffen.

Departementet foreslår ikke at det settes som vilkår for nedsetting av erstatningen at siktede har utvist skyld (uaktsomhet eller forsett), slik ordningen er etter dansk rett.

Etter gjeldende rett oppstilles et krav om at siktede må kunne bebreides for det forhold som har foranlediget straffeforfølgningen før erstatningen kan nedsettes/bortfalle. Departementet viderefører ikke et slikt vilkår. Om erstatning skal kunne settes ned eller ikke, bør i større grad bero på en vurdering av hvem som er nærmest til å bære den økonomiske risikoen

for straffeforfølgningen. Departementet mener på den annen side at en automatisk bortfallsregel for forsettlige forhold vil bli for streng sett i sammenheng med forslagene ellers. Det innføres etter dette et krav om at erstatningen bare skal settes ned eller falle bort dersom siktede "uten rimelig grunn" foranlediger forfølgningen eller domfellelsen.

Det viktigste argumentet mot Straffelovrådets "støtende"-regel er at den overlater svært mye til avgjørelsesmyndighetens skjønn. Departementet finner det unødvendig med en bestemmelse som gir en generell og rent skjønnsmessig adgang til å sette ned erstatningen.

Komiteens merknader

Flertallet, alle unntatt medlemmene fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti støtter forslaget om at erstatning som følge av straffeforfølgning kan nedsettes eller falle bort dersom siktede selv har medvirket til straffeforfølgningen. Flertallet mener at dersom siktede nekter å forklare seg overfor politi, påtalemyndighet eller i retten, så skal det kunne gi grunnlag for erstatningsnedsettelse. Flertallet vil påpeke at det ikke skal lønne seg å nekte å bidra til oppklaring av en straffesak.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti støtter i hovedsak lovforslaget hva angår muligheter for bortfall eller nedsettelse av erstatning. Det er behov for regler som i enkelttilfeller avskjærer erstatningssøkers erstatningskrav. Lovutkastet ivaretar disse tilfellene.

Disse medlemmer er derimot ikke enig i at en ved forklaringsnektelse overfor politiet eller i retten, dog ved en rimelighetsvurdering, skal risikere å miste sin rett til erstatning. Det er tilstrekkelig at alternativ a) i lovforslagets § 446 benevner det å motvirke opplysning av saken. Retten til å nekte å avgi forklaring kan raskt bli svekket om dette i seg selv skal danne grunnlag for bortfall av erstatning. Det er noe ganske annet å aktivt motvirke sakens opplysning enn passivt å nekte å forklare seg. Det kan dessuten innebære betydelige bevisproblemer for den siktede å sannsynliggjøre at han eller hun har hatt en rimelig grunn til ikke å forklare seg. Det kan sette vedkommende i en like vanskelig situasjon som ved å avgi den opprinnelige forklaring.

Disse medlemmer foreslår derfor følgende endring i straffeprosessloven:

"§ 446 første ledd litra a) skal lyde:

a) aktivt har motvirket opplysning av saken"

Ved det skjønn som skal anvendes ved bruk av § 446 presiserer disse medlemmer at man må

utvise varsomhet slik at man ikke foretar krenkelse av uskyldspresumpsjonen. Er man frifunnet så er man frifunnet.

6. ERSTATNING ETTER EN RIMELIGHETSVURDERING

Sammendrag

Selv om vilkårene i straffeprosessloven § 444 ikke er oppfylt, kan siktede etter dagens ordning tilkjennes erstatning etter § 445 dersom straffeforfølgningen har ført til særlig eller uforholdsmessig skade, og erstatning fremstår som rimelig. Det er ikke et vilkår at siktede frikjennes.

Straffelovrådet foreslår en videreføring av § 445, men foreslår å senke kravene noe i forhold til gjeldende praksis. Retten til erstatning foreslås således knyttet til et rent rimelighetskriterium uten vilkåret om at tapet skal skyldes en "særlig eller uforholdsmessig" skade.

Det er noe ulike syn blant høringsinstansene når det gjelder hvor mye som skal kreves før det anses rimelig å tilkjenne erstatning etter § 445.

Departementet mener det ikke er behov for en ren rimelighetsregel når man går så langt i å gi rettskrav på erstatning som forslaget for øvrig innebærer, og foreslår at dagens formulering i § 445 videreføres. I hovedsak må det overlates til praksis å konkretisere i hvilke tilfeller det skal gis erstatning etter rimelighetsregelen.

Komiteens merknader

Komiteen støtter lovforslagets § 445 om erstatning etter en rimelighetsvurdering.

7. ERSTATNINGENS STØRRELSE

Sammendrag

Dersom en siktet klarer å sannsynliggjøre at han ikke har utført den straffbare handlingen, eller at den var objektivt rettmessig, har han etter dagens regler i straffeprosessloven § 444 krav på full erstatning for ethvert økonomisk tap som han har lidt på grunn av forfølgningen, herunder også mulige tap i fremtidig erverv og utlegg til juridisk bistand. Etter den skjønnsmessige regelen i § 445 vil siktede bare ha krav på erstatning for tap som følger av særlig eller uforholdsmessig skade, og erstatningen utmåles etter rettens diskresjonære skjønn.

Departementet går inn for at den som har rettskrav på erstatning, fortsatt som utgangspunkt bør ha krav på erstatning for ethvert økonomisk tap han lider som følge av straffeforfølgningen eller domfellelsen, jf. lovutkastet § 444. Dette er i samsvar med Straffelovrådets forslag, og ingen av høringsinstan-

sene har hatt innvendinger på dette punktet. Også utgifter til privat etterforsker som har vært nødvendig for at mistanken mot siktede ble avkreftet, vil kunne erstattes. Rådet begrunner dette bl.a. med at tap som følge av straffeforfølgning i praksis særlig vil oppstå der siktede har vært varetektsfengslet.

Et særskilt spørsmål er om det skal gjøres fradrag i erstatningen for sparte utgifter til kost og losji under fengsling. Departementet mener dette er lite naturlig og rimelig.

Straffelovrådet har vurdert hvorvidt erstatningen for økonomisk tap bør standardiseres, men er kommet til at dette ikke bør gjøres fordi det tap varetektsfengslede har lidt, vil være svært forskjellig. Det foreslås likevel innført en standardisert minimumserstatning for økonomisk tap for å forenkle erstatningsoppgjøret. Der fengslingen ikke har ført til økonomisk tap, vil minimumssatsen innebære en form for kompensasjon for ikke-økonomisk skade. Forslaget vil ikke omfatte erstatning som ytes etter rimelighetsbestemmelsen i § 445.

Høringsinstansene er delt i synet på om man bør innføre regler om standardisert minimumserstatning for økonomisk tap.

Departementet viser til at deres forslag til erstatningsregler går lengre enn Straffelovrådets ved at det gir siktede rett til full erstatning for tap som skyldes ethvert etterforskningsskritt, ikke bare fengsling. Departementet går på denne bakgrunn som utgangspunkt imot en standardisering av erstatning for økonomisk tap, også en standardisert minimumserstatning, og mener man i liten grad vil oppnå den forenkling og effektivisering som standardsatser tar sikte på.

Komiteens merknader

Komiteen mener lovforslaget ivaretar det hensyn at siktede skal ha sitt fulle økonomiske tap erstatet når han har rettskrav på erstatning. Det er ikke hensiktsmessig med en standardisering av denne erstatningen.

8. ERSTATNING FOR IKKE-ØKONOMISK SKADE (OPPREISNING)

Sammendrag

Etter gjeldende straffeprosesslov § 446 kan retten, hvis vilkårene for erstatning i §§ 444 eller 445 foreligger og "særlige grunner" taler for det, tilkjenne siktede et "passende beløp" som *oppreisning* for den krenkelse eller annen skade av ikke-økonomisk art som han har lidt ved straffeforfølgningen. Det generelle inntrykket av rettspraksis er at det skal relativt mye til for å bli tilkjent oppreisning.

Flertallet i Straffelovrådet foreslår at man viderefører gjeldende § 446, og mener at praksis bør være

veiledende også for fremtiden. Straffelovrådets mindretall ønsker å senke kravene til erstatning for ikke-økonomisk skade, og går inn for å fjerne kravet til "særlige grunner".

Flere høringsinstanser støtter uttrykkelig flertallet i Straffelovrådet, men enkelte mener at man bør lempe noe på kravene i forhold til gjeldende praksis. Den Norske Advokatforening og Forsvarergruppen av 1977 deler mindretallets standpunkt.

Departementet er enig med mindretallet i Straffelovrådet i at vilkårene for å få tilkjent oppreisning i dag er for strenge, og går derfor inn for å senke kravene noe i forhold til gjeldende rett, jf. lovutkastet § 447. Det foreslås at siktede som blir frifunnet eller som får saken mot seg henlagt, gis rettskrav på oppreisning for pågripelse og varetektsfengsling. Tilsvarende vil gjelde hvor siktede frifinnes etter å ha utholdt frihetsstraff. Norsk rett vil etter dette komme mer på linje med de danske og svenske reglene. Der siktede ikke har vært frihetsberøvet, vil oppreisning kunne tilkjennes dersom dette fremstår som rimelig.

Komiteens merknader

Hva angår mulighetene for oppreisning (erstatning for ikke-økonomisk tap) er det også komiteens oppfatning at vilkårene i dag er for strenge. Særlig etter opphold i fengsel (varetekt eller soning) er belastningen for siktede så stor at han bør ha rettskrav også på oppreisning. Det fremlagte lovforslag ivaretar dette, også ved pågripelse.

For øvrig skal det ved andre tilfeller foretas en rimelighetsvurdering ved bedømmelsen av å innrømme oppreisning. Komiteen presiserer at dette innebærer en utvidelse i forhold til dagens rettstilstand. Særlig ved inngripende tvangsmidler og etterforskningsskritt må terskelen være lav for også å kunne tilkjenne oppreisning.

9. UTMÅLING AV OPPREISNINGEN

Straffelovrådet har vurdert standardiserte oppreisningsbeløp, slik praksis i dansk rett er, men mener en slik regulering ikke vil fange opp den variasjon man kan finne for slike erstatningskrav.

Blant høringsinstansene er Frostating lagmannsrett inne på at det kanskje er mer nærliggende å innføre regler om minimumserstatning for ikke-økonomisk skade enn for økonomisk tap.

Departementet er kommet til at hvor siktede frifinnes etter fullbyrdet straff, bør utmålingen av oppreisning fortsatt skje på grunnlag av hva som fremstår som rimelig i det konkrete tilfellet. Hvor siktede frifinnes etter ordinær rettergang eller hvor saken innstilles og han får rettskrav på oppreisning, dvs. hvor han har vært pågrepet eller varetektsfengslet, foreslår departementet derimot at oppreisning til-

kjennes etter nærmere bestemte satser. Dette legger forholdene til rette for en effektiv administrativ behandling. Også hvor siktede ikke har vært frihetsberøvet, og oppreisning tilkjennes etter en rimelighetsvurdering, gis hjemmel for at Kongen skal kunne foreta en viss standardisering av reglene.

Riksadvokaten uttaler at også ménerstatning bør inngå som en ordinær erstatningspost dersom det har oppstått varig invaliditet, og viser til skadeserstatningsloven § 3-2. Departementet viser for sin del til at ménerstatning som følge av straffeforfølgning i dag tilkjennes etter straffeprosessloven § 446. Denne regelen antas å gi rett til ménerstatning i minst like stor utstrekning som det som ville følge av skadeserstatningsloven.

10. KRAVET TIL ÅRSAKSSAMMENHENG OG ADEKVANS

Det er et grunnleggende vilkår for erstatningsansvar at det foreligger en faktisk og påregnelig (adekvat) årsakssammenheng mellom det erstatningsbetingede forhold og skaden - i dette tilfellet mellom straffeforfølgningen og skaden.

Også etter departementets forslag til nye erstatningsregler i § 444 er det et vilkår for erstatning at siktedes tap skyldes straffeforfølgningen mot han. Det samme strenge adekvanskravet kan imidlertid ikke oppstilles for erstatning etter § 445. Denne bestemmelsen er nettopp gitt for å fange opp den ekstraordinære skadetilføyelsen. Departementet har foreslått at regelen i § 445 beholdes, slik at erstatning fortsatt kan tilkjennes for skade som er en upåregnelig og ekstraordinær følge av straffeforfølgningen, når det fremstår som rimelig.

11. ERSTATNING TIL ANDRE ENN SIKTEDE

Andre enn siktede som lider skade pga. straffeforfølgning, må basere et erstatningskrav på den skjønsmessige regelen i straffeprosessloven § 448, eventuelt på alminnelige erstatningsrettslige regler.

Erstatning etter § 448 kan ytes selv om det ikke har vært noen siktet i saken. Erstatning kan også tilkjennes hvor det har funnet sted etterforskning uten at det foreligger mistanke om straffbart forhold. Skaden må være påført "ved gransking, ransaking, beslag, telefonkontroll etter kapittel 16 a eller annen forføyning under saken".

Straffelovrådet foreslår ingen endringer i disse reglene. Heller ingen av høringsinstansene har kommentert denne retten. Departementet går inn for at man viderefører gjeldende § 448 om erstatning til andre enn siktede.

12. SAKSBEHANDLINGSREGLER

12.1 Bør krav om erstatning etter straffeforfølgning kunne avgjøres administrativt?

Etter gjeldende rett skal erstatningskravet settes frem for domstolene. Riksadvokaten har tatt til orde for at erstatningskravet bør kunne avgjøres administrativt med adgang for erstatningssøkeren til å bringe saken inn for domstolene dersom vedtaket ikke aksepteres. Også Straffelovrådet foreslår en slik ordning.

Mange høringsinstanser gir sin støtte til dette forslaget. Bare Forsvarergruppen av 1977 går imot.

Departementet anser det unødvendig tungvint å påby domstolsbehandling i de tilfellene kravene kan løses administrativt, og er enig i at sakene bør behandles administrativt i første omgang, men med adgang til å bringe avgjørelsen inn for domstolene til full overprøving. Departementets forslag innebærer at det kan inngås utenrettslig forlik om erstatning og oppreisning.

12.2 Hvem bør tillegges den administrative myndigheten ?

Riksadvokaten mener at Justisdepartementet peker seg ut som avgjørelsesmyndighet for erstatningskravene. Som et alternativ foreslås fylkesmannen, eller en særskilt nemnd. Straffelovrådet mener at den administrative avgjørelsen bør legges til påtalemyndigheten. Det vises til den rasjonaliseringsgevinst som vil oppnås ved dette.

Det er delte meninger blant høringsinstansene om spørsmålet.

Departementet er enig i de prinsipielle innvendigene enkelte av høringsinstansene har reist mot at påtalemyndigheten skal avgjøre den strafforfulgte rett til erstatning, og mener det neppe kan forventes noen særlig effektivitetsgevinst ved en slik løsning. Det anses heller ikke hensiktsmessig å legge disse avgjørelsene til Det særskilte etterforskningsorgan – SEFO - eller til en særskilt nemnd.

Departementet mener at det er mest nærliggende er at oppgaven plasseres hos én fylkesmann som nasjonal oppgave, eller hos et direktorat. Fordi dette ikke er endelig avklart, legger departementet i lovforslaget ansvaret for den administrative behandlingen til Justisdepartementet. Det forutsettes at departementets avgjørelsesmyndighet blir delegert før lovendringene trer i kraft.

12.3 Nærmere om den administrative behandlingen av kravet

Påtalemyndigheten bør uttale seg om erstatningskravet før den administrative instans treffer avgjørelse. Taushetsplikten etter straffeprosessloven §§ 61 a

flg. bør ikke være til hinder for det, og departementet foreslår av den grunn en tilføyelse til § 61 c.

Den administrative avgjørelsen skal normalt trefes på bakgrunn av dokumentene i saken. Avgjørelsesmyndigheten kan eventuelt kreve bevisopptak.

13. DOMSTOLSBEHANDLINGEN

13.1 Hvilke dommere bør delta i erstatningssaken og hvilken rett bør kravet settes frem for?

Etter gjeldende rett skal retten såvidt mulig settes med de samme dommerne som avgjorde straffesaken. Riksadvokaten mener det er grunn til å vurdere om ikke avgjørelsen bør flyttes fra den domstol som tidligere har hatt med saken å gjøre, eller i alle fall avgjøres av andre dommere.

Straffelovrådet foreslår å oppheve regelen om at erstatningssaken skal avgjøres av de samme dommerne som avgjorde straffesaken. Rådet mener ellers at de alminnelige habilitetsreglene er tilstrekkelig til å regulere disse tilfellene, og viderefører regelen om at kravet skal settes frem for den retten som senest har foretatt prøving av skyldspørsmålet.

Flere høringsinstanser slutter seg til Straffelovrådets forslag, men enkelte ønsker å beholde dagens regler.

For å unngå tolkningstvil, og for å eliminere faren for at retten i en konkret sak får en sammensetning i strid med upartiskhetskravet i EMK artikkel 6, foreslår departementet en egen regel i § 449 om at dommere som har deltatt i straffesaken ikke deltar ved avgjørelsen av siktedes krav om erstatning etter straffeforfølgning.

Når retten i erstatningssaken ikke skal settes med de samme dommere som i straffesaken, er det liten grunn til å opprettholde regelen om at saken skal bringes inn for den rett som avgjorde straffesaken. I stedet foreslår departementet at avgjørelsen bringes inn for domstolene ved erstatningssøkerens hjemting, det vil si der han bor.

13.2 Hvilke prosessuelle regler skal gjelde for saker om erstatning etter straffeforfølgning, og hvem bør prosedere disse sakene for staten?

Straffelovrådet foreslår å videreføre dagens system hvor rettens behandling av krav om erstatning etter straffeforfølgning følger særlige regler i straffeprosessloven.

Riksadvokaten mener at praksisen med at påtalemyndigheten prosederer sakene bør opphøre, og at regjeringsadvokaten, eventuelt med en partsrepresentant fra Justisdepartementet, bør ivareta statens interesser.

Etter departementets syn vil det bidra til å løsrive erstatningssaken fra straffesaken om erstatningskravet blir behandlet etter reglene i tvistemålsloven, som

også kan synes bedre egnet til å regulere denne type krav. Departementet foreslår videre at regjeringsadvokaten får ansvaret for å koordinere prosedyren av disse sakene.

13.3 Nærmere om hvordan den rettslige prøvingen av disse kravene skal skje

Reises det søksmål mot det offentlige med krav om erstatning, er regelen at retten prøver alle sider av erstatningskravet. Departementet foreslår ingen særskilte begrensninger i domstolens prøvingskompetanse for denne typen erstatningskrav. Megling i forliksråd anses ikke hensiktsmessig.

Det følger av gjeldende rett at dommere ikke kan gi vitneforklaring om hva de har lagt til grunn eller ment med dommer eller andre rettsavgjørelser de har avsagt. Departementet vil ikke foreslå unntak fra disse reglene. Det kan imidlertid bli behov for å føre påtalemyndigheten eller politiet som vitner for å få belyst om erstatningen skal settes ned eller falle bort. Departementet foreslår en tilføyelse til § 61 c som vil gjøre unntak fra politiets og påtalemyndigheten taushetsplikt i disse sakene.

Fristen etter gjeldende rett for å sette frem krav om erstatning eller oppreisning for domstolene er tre måneder. Straffelovrådet foreslår samme frist for å sette fram kravet for påtalemyndigheten. Rådet foreslår videre en frist på en måned for å bringe den administrative avgjørelsen inn for retten.

Forsvarergruppen mener det bør være en 6 måneders-frist for å sette frem krav om erstatning for den administrative avgjørelsesmyndigheten.

Departementet foreslår på sin side ikke særskilte fristregler for å fremme krav om erstatning etter straffeprosesslovens regler. Foreldelseslovens regler om frister vil dermed gjelde for slike krav. Hovedregelen er at erstatningskravet foreldes 3 år etter at skadelidte fikk eller burde skaffet seg kunnskap om skaden og den ansvarlige.

Høyesterett har reist spørsmålet om det er hensiktsmessig at erstatningskrav som følge av straffeforfølgning kan tas opp både etter reglene i straffeprosessloven og på sivilrettslige grunnlag. Departementet vil ikke avskjære adgangen til å fremme krav som oppstår etter straffeforfølgning på alminnelig erstatningsgrunnlag, selv om reglene i straffeprosessloven kapittel 31 fanger opp langt de fleste tilfellene.

14. RETT TIL ADVOKATBISTAND OG DEKNING AV SAKSKOSTNADER

Sammendrag

Siktede har etter dagens regler rett til advokatbistand i saker om erstatning etter straffeforfølgning med mindre retten finner det unødvendig.

Flertallet i Straffelovrådet foreslår at siktede bare skal få dekket sine omkostninger til forsvarer ved den administrative behandlingen dersom han eller hun delvis får medhold i kravet. Ved rettslig behandling foreslås å videreføre gjeldende rett. Mindretallet mener at krav om erstatning har så nær tilknytning til straffesaken at man bør ha en ubetinget rett til å få dekket bistand fra forsvarer, både til behandling av kravet overfor påtalemyndigheten og overfor retten.

Høringsinstansene er delt i synet på forslagene angående rett til advokat.

Når det gjelder fremsetting av krav for administrativ behandling, foreslår departementet at siktede skal ha rett til å få dekket de nødvendige advokatutgiftene til dette. Erstatningssøkeren bør dessuten få dekket sine sakskostnader dersom han oppnår et bedre resultat ved domstolsbehandlingen, med mindre det dreier seg om et bedre resultat på uvesentlige punkter. Departementet foreslår ellers at erstatningssøkeren kan pålegges å dekke statens kostnader bare dersom søksmålet var grunnløst.

Komiteens merknader

Flertallet, alle unntatt Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti, slutter seg til forslaget til saksbehandlingsregler, og vil fremheve at dette innebærer at siktede får rett til dekning av nødvendige advokatutgifter ved administrativ behandling av erstatningskravet. Flertallet støtter også forslaget om at erstatningssøkeren kun får dekket advokatutgifter til domstolsbehandling dersom dette medfører en ikke uvesentlig forbedring av resultatet. Dersom erstatningssøkeren får rett til dekning av advokatutgifter ved domstolsbehandling, frykter flertallet at et unødvendig høyt antall saker vil ankes inn for rettsapparatet.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti tiltrer forslaget til saksbehandlingsregler, men mener den erstatningssøkende skal ha rett til fri sakførsel ved behandling av slike krav også i domstolene. Her bør dagens rettstilstand videreføres. Krav til å få dekket sin advokats utgifter bør ikke gjøres avhengig av at man vinner frem med saken.

Disse medlemmer fremmer derfor følgende forslag i rettshjelpsloven:

"§ 13 første ledd nytt annet punktum skal lyde:

I saker om erstatning etter straffeforfølgning etter straffeprosessloven kapittel 31 har erstatningssøkeren rett til fritt rettsråd uten behovsprøving."

15. TILBAKESØKING

Sammendrag

I de tilfeller straffeforfølgningen innstilles eller siktede frifinnes, og erstatning utbetales, men forfølgningen senere tas opp igjen og ender med domfellelse, oppstår spørsmålet om staten skal kunne kreve erstatningen tilbakebetalt. I dagens regler er statens rett til tilbakesøking ikke særskilt regulert for denne typen krav. Tilbakesøking må da bygge på ulovfestede regler. Verken Straffelovrådet eller høringsinstansene har uttalt seg om dette spørsmålet.

Departementet foreslår en særskilt bestemmelse om dette, jf. lovutkastet § 451. I de tilfeller erstatning er utbetalt siktede fordi straffeforfølgningen ble innstilt eller endte med frifinnelse, men saken senere gjenopptas og ender med domfellelse, kan det normalt sluttet at erstatningen var utbetalt på feilaktige premisser. Dersom andre typer etterfølgende omstendigheter tilsier at staten kan ha et tilbakesøkingskrav, kan dette løses etter de ulovfestede regler om tilbakesøking.

Det organet som har avgjort siktedes krav om erstatning i første runde, avgjør også om det skal reises krav om tilbakebetaling. Avgjørelsen får virkning som tvangsgrunnlag.

Komiteens merknader

Komiteen støtter forslaget om regulering av mulighetene for staten til å kreve tilbakebetalt erstatning.

16. ØKONOMISKE OG ADMINISTRATIVE KONSEKVENSER

I 1999 ble det utbetalt noe over 8 mill. kroner i erstatning og oppreisning etter straffeforfølgning. Endringene som departementet foreslår, vil trolig medføre at noen flere enn i dag får erstatning for økonomisk tap. Departementet legger til grunn at de årlige utbetalingene knyttet til slik erstatning etter de endringene som nå foreslås, gjennomsnittlig ikke vil overstige 13 mill. kroner. Det presiseres imidlertid at dette kun er et grovt anslag.

Forslaget om administrativ behandling i første instans innebærer at et eventuelt direktorat eller en fylkesmann blir pålagt en ekstra oppgave. Behovet for eventuelt å styrke regjeringsadvokatembetet beror på om sakene blir satt ut til engasjerte advokater. Den foreslåtte omleggingen forventes på den annen side å medføre arbeidsbesparelse for domstolene og påtalemyndigheten.

17. FORSLAG FRA MINDRETALL**Forslag fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti:***Forslag 1*

I straffeprosessloven 22. mai 1981 nr. 25 gjøres følgende endring:

§ 446 første ledd litra a) skal lyde:

- a) aktivt har motvirket opplysning av saken

Forslag 2

I rettshjelpsloven 13. juni 1980 nr. 35 gjøres følgende endring:

§ 13 første ledd nytt annet punktum skal lyde:

I saker om erstatning etter straffeforfølgning etter straffeprosessloven kapittel 31 har erstatningssøkeren rett til fritt rettsråd uten behovsprøving.

18. KOMITEENS TILRÅDING

Komiteen viser til proposisjonen og til det som står foran, og rår Odelstinget til å gjøre følgende

vedtak til lov

om endringer i straffeprosessloven mv.
(erstatning etter strafforfølgning)

I

I lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) gjøres følgende endringer:

§ 61 c endres slik:

I nr. 7 utgår «og».

Nr. 8 avsluttes slik: «riksadvokaten, og».

Nytt nr. 10 skal lyde:

10) at opplysningen brukes i sak om erstatning etter strafforfølgning etter straffeprosessloven kapittel 31.

§ 438 annet og tredje ledd skal lyde:

Også siktedes nødvendige reiseutgifter dekkes.

Dersom en sak som har blitt gjenopptatt ender med frifinnelse, og særlige grunner gjør det rimelig, kan retten helt eller delvis tilkjenne andre enn siktede dekning av omkostninger som knytter seg til tiltak som har hatt vesentlig betydning for at saken ble gjenopptatt.

§§ 444 skal lyde:

Med mindre noe annet følger av § 446, har en siktet rett til erstatning av staten for økonomisk tap som forfølgningen har påført ham

- a) dersom han blir frifunnet,
b) dersom forfølgningen mot ham blir innstilt, eller
c) for så vidt han har vært pågrepet eller fengslet i strid med Den europeiske menneskerettskonvensjon artikkel 5 eller FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter artikkel 9.

En domfelt har også rett til erstatning for økonomisk tap som skyldes fullbyrdet straff som overstiger den straff som idømmes etter gjenopptakelse.

§ 445 skal lyde:

Selv om vilkårene for erstatning etter § 444 ikke er oppfylt, skal siktede såfremt det fremstår som rimelig tilkjennes erstatning for økonomisk tap som følge av særlig eller uforholdsmessig skade som forfølgningen har påført ham.

§ 446 skal lyde:

Erstatningen etter §§ 444 til 445 skal settes ned eller falle bort dersom siktede uten rimelig grunn

- a) har benyttet sin rett til å nekte å forklare seg eller har motvirket opplysning av saken,
b) har gitt foranledning til etterforskningstiltak eller den fellende dommen, eller
c) har latt være etter evne å begrense skaden av forfølgningen eller dommen.

Erstatningen kan ikke settes ned eller falle bort med den begrunnelse at det er mistanke om at siktede har utvist straffeskyld.

§ 447 skal lyde:

En siktet har rett til oppreisning etter satser fastsatt av Kongen for krenkelse eller annen skade av ikke-økonomisk art som følge av pågrep eller varetektsfengsling, dersom han blir frifunnet eller forfølgningen mot ham blir innstilt.

Når det fremstår som rimelig, skal siktede tilkjennes et passende beløp i oppreisning selv om vilkårene i første ledd ikke er oppfylt. Kongen kan gi forskrift med retningslinjer om når slik oppreisning må anses som rimelig, samt for hva som normalt vil være et passende beløp.

Den som blir frifunnet etter fullbyrdet frihetsstraff, har rett til oppreisning for krenkelse eller annen skade av ikke-økonomisk art. Beløpet fastsettes etter forholdene i den enkelte sak.

Oppreisningen kan settes ned eller falle bort av de grunner som nevnt i § 446.

§ 448 skal lyde:

For skade eller annen ulempe som andre enn siktede er påført ved granskning, ransaking, beslag, kommunikasjonskontroll etter kapittel 16 a eller annen forføyning under saken, kan det tilkjennes erstatning når dette fremstår som rimelig.

§ 449 skal lyde:

Krav om erstatning eller oppreisning etter strafforfølgning skal settes frem for det politidistrikt som har etterforsket saken. Påtalemyndigheten skal uttale seg om kravet. Uttalelsen skal sendes sammen med sakens dokumenter til departementet, som avgjør kravet. Departementets avgjørelse er ikke enkeltvedtak etter forvaltningsloven.

Krav som er avgjort etter første ledd, kan bringes inn for retten. Saken reises ved stevning i den rettskrets hvor saksøkeren bor eller har opphold, eller for Oslo tingrett. Saken behandles etter reglene i tvistemålsloven.

En dommer som har deltatt ved avgjørelsen av straffesaken mot siktede, skal ikke delta ved behandlingen av siktedes krav om erstatning eller oppreisning etter strafforfølgning.

§ 450 skal lyde:

I sak om erstatning eller oppreisning etter strafforfølgning har siktede rett til fritt rettsråd uten behovsprøving etter reglene i rettsbistandsloven § 13.

Om sakskostnader ved behandling for retten gjelder reglene i tvistemålsloven kapittel 13, likevel slik at saksøkeren kan pålegges å erstatte statens sakskostnader bare dersom søksmålet var grunnløst.

Reglene om forskuddsbetaling i tvistemålsloven § 170 gjelder ikke for erstatningssøkeren.

§ 451 skal lyde:

Departementet kan kreve tilbakebetalt erstatning som er utbetalt siktede etter reglene i dette kapitlet,

dersom forfølgningen mot siktede senere gjenopptas og siktede domfelles, og det følger av dommens innhold at erstatning ikke skulle vært utbetalt.

Vedtak etter første ledd er tvangsgrunnlag for utlegg. Ved klage eller søksmål om utlegget etter reglene i tvangsfullbyrdelsesloven kan retten prøve tilbakebetalingskravets størrelse fullt ut.

II

1. I lov 13. august 1915 nr. 6 om rettergangsmåten for tvistemål (tvistemålsloven) skal § 273 nr. 3 lyde:
3. i saker som skal behandles etter denne lov kapittel 30, eller i saker mot staten om erstatning etter strafforfølgning etter straffeprosessloven kapittel 31;
2. I lov 13. juni 1980 nr. 35 om fri rettshjelp skal § 13 første ledd nytt annet punktum lyde:

I saker om erstatning etter strafforfølgning etter straffeprosessloven kapittel 31 har siktede rett til fritt rettsråd uten behovsprøving.

III

I lov 15. juni 2001 nr. 63 om endringer i straffeprosessloven mv. (gjenopptakelse) oppheves endringen i lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker § 438 annet ledd.

IV

Loven trer i kraft når Kongen bestemmer. De forskjellige bestemmelser kan settes i kraft til forskjellig tid.

Loven gjelder for krav om erstatning etter strafforfølgning som fremsettes etter at loven trer i kraft. Kongen kan bestemme at loven helt eller delvis også skal gjelde for krav som er satt frem innen en viss tid før loven trer i kraft.

Oslo, i justiskomiteen, den 21. november 2002

Trond Helleland
leder

Knut Storberget
ordfører

Jan Arild Ellingsen
sekretær